

Odnos Ivane Brlić-Mažuranić prema mitologiji

Autor: Zrinka Alilović

Ivana Brlić-Mažuranić (IBM) jedna je od najvećih hrvatskih književnica. Na poseban se način istakla u dječjem stvaralaštvu te posljedično ostavila dubok trag u oblikovanju umova svojih čitatelja tijekom proteklog stoljeća, najčešće upravo u njihovim formativnim godinama. Njezina vlastita etika i etika koja proizlazi iz njezinih djela uvelike je informirana njezinom katoličkom vjerom. Time se povlači svojevrsna paralela između nje i velikih katoličkih književnika koji su stvarali prije nje, a koji su također držali do transcendentnih vrijednosti. Čitatelj bi stoga lako mogao zaključiti da je i u pitanju pogleda na mitologiju i etičkih vrijednosti koje proizlaze iz iste te vrijednosti uvrštavanja mitologije ili mitoloških motiva u književnost također dijelila mišljenje s katoličkim velikanima svjetske književnosti, kao što je to primjerice veliki Dante Alighieri, pogotovo imajući u vidu činjenicu da su i jedno i drugo u velikoj mjeri koristili mitološke motive te su se, na razini samih djela, prema njima odnosili na vrlo sličan način.

Dante svom putniku koji putuje kroz tri sfere zagrobnog života u *Božanstvenoj komediji* kao prvog vodiča odabire antičkog pisca Vergilija (kojeg smješta u Limb, među kreposne pogane). Dante u Vergiliju vidi najveći doseg ljudskog razuma prije Isusova Utjelovljenja. Vodiča Vergilija, tj. svjetovni razum, u posljednjim pjevanjima *Čistilišta* zamjenjuje Beatrice Portinari koja predstavlja produhovljeni razum. I samu će Beatrice u jednom trenu zamijeniti sv. Bernard, no ono što je ovdje dobro istaknuti je da se ovakvo sustezanje paganskog i svjetovnog pred kršćanskim proteže kroz čitavu *komediju*.

Danteovo notorno smještanje duša umrlih u pakao, čistilište ili raj uključivalo je i fiktionalne likove od kojih su većina upravo likovi iz mitologije (Haron, Minos, Odisej, Orest, Prokna i sl.). Topografiju *Pakla* (a dobrim dijelom i *Čistilišta*) uglavnom opisuje koristeći se mitološkim slikama i motivima (npr. rijeke Aheront, Leta i Euonoja itd.). Primjeri kreposnih djela koji su u izravnoj suprotnosti sedam glavnih grijeha od kojih se duše u *Čistilištu* čiste te im u tom čišćenju i pomažu su, nakon primjera iz života Blažene Djevice Marije, sadržavali i primjere jednakih kreposti oprimgjerenih u mitološkim pričama (primjerice požrtvovno prijateljstvo između Oresta i Pilada u krugu zavidnika itd.). Dante u svojem spjevu mitologiju kontinuirano kristijanizira, prihvaćajući, zadržavajući i naglašavajući u njoj ono što je dobro te je, stavljajući je u kršćanski kontekst, nadograđuje. Za Dantea je mitologija prethodnica Istine, učiteljica kreposti, no ona je u svemu tek tip onog kršćanskog koje će doći. Poganskim pričama donosi

kršćanski red čitajući ih u svjetlu kršćanske teologije. Dante dakle na mitologiju gleda afirmativno, u njoj vidi dosege ljudskog razuma bez milosti dobivene po sakramentima.

Ivana Brlić-Mažuranić također kristijanizira mitološke motive u svojim pričama, a možda je to najeksplicitnije učinila u bajci *Bratac Jaglenac i sestrica Rutvica*. Kos-Lajtman i Horvat istraživale su ne tako davno pronađeni rukopisni zapis IBM naziva *Ove su bilješke izvadene iz Afansjev, „Vozrenija drevnih Slavjan“ i iz Tkany „Mythologie der alten Teutschen und Slaven“*. Što je prekríženo ono sam upotrebila u nekim pričama. Zapis čine Ivanine bilješke nastale pri proučavanju literature iz koje je preuzimala i zapisivala mitološke motive za potrebe vlastita pisanja. Kos-Lajtman i Horvat ustanovile su da je motiv Kitež-planine iz bajke *Bratac Jaglenac i sestrica Rutvica* IBM preuzela od Antona Tkanyja koji, između ostalog, u natuknici o navedenoj planini u svom leksikonu navodi i „predaju koja još i danas kruži među seljanima o tome kako su se nekoć iz spilja pojavljivali duhovi koji su upropaštavali ljetinu i stoku te pakostili ljudima tako dugo dok na brdu nije postavljen križ sa Spasiteljem.“¹

Iz navedenog je jasno da je Tkanyjeva natuknica uvelike poslužila IBM pri stvaranju ove bajke. I kod nje je Kitež-planina strašna te skriva zadnje preostale vile svijeta i jednog zmaja (ostale je „protjerao sveti krst i razum ljudski“²). No ono što je u predaji koju Tkany navodi križ sa Spasiteljem, u Ivaninoj je bajci stara crkva na jezeru navrh planine, ali i križić kojeg oko vrata nosi Jaglenac. Kasnije će Jaglencu, Rutvici i Relji na isti način pri njihovu spuštanju s planine biti od pomoći i kandilo. Pored sakramentalnih motiva, u bajci važnu ulogu imaju i kreposti dvaju dječjih likova koje ostale likove priče iznova gotovo pa skandaliziraju, a posebice one mitološke likove. Relja, „koji bijaše vrlo nagle i okrutne ćudi“³, upravo se zahvaljujući primjeru djece i njihovih kreposnih vladanja u trenutcima najvećih teškoća i iskušenja i sam obratio te na kraju, kada je odlučio podijeliti svoju majku sa siročićima Rutvicom i Jaglencem, postao i kristološkom figurom.

No premda i IBM, kao i Dante, mitološke likove i motive na sadržajnoj razini kristijanizira, ona je ipak imala drugačije motive za prvotno preuzimanje istih u svoje bajke. U pismu sinu Ivi iz 1929. dotiče se pitanja geneze *Priča iz davnina*:

Uspjele ili neuspjele, manjkave ili savršene, te su *Priče* koli u svojoj biti, toli u svojoj izvedbi čisto i potpuno moje originalno djelo. One su sačinjene oko imena i likova uzetih iz slavenske mitologije, i to je sva vanjska veza koju one imaju sa narodnom mitološkom predajom. Ni jedan

¹ Andrijana Kos-Lajtman i Jasna Horvat, „Ivana Brlić-Mažuranić, „Priče iz davnina“: nova konstrukcija izvora i metodologije“, *Fluminensia : časopis za filološka istraživanja*, 23/1 (kolovoz 2011.), 90.

² Ivana Brlić-Mažuranić, *Priče iz davnina* (Zagreb : Školska knjiga, 2019.), 20.

³ Brlić-Mažuranić, 2019., 42.

prizor, ni jedna fabula, ni jedan razvoj, ni jedna tendenca u ovim pričama nisu nađeni gotovi u našoj mitologiji. (Tko se iole bavio studiranjem mitologije, znade u(o)stalom, da je na žalost naša slavenska mitologija u svojoj cjelini jedan sklop malone sasvim nesuvislih nagađanja, jedno polje ruševina, iz kojega kao uspravni stupovi vire baš samo imena).⁴

Premda u navedenom ističe svoj negativan stav prema slavenskoj mitologiji, ona je za nju ipak morala imati veliki značaj kada iz nje svjesno preuzima motive (koji nisu malobrojni) i to nakon temeljitog proučavanja istih (što je očito iz ranije spomenutih zapisa koje su analizirale Kos-Lajtman i Horvat). Međutim, uzroke njezinog zanimanja za slavensku mitologiju naći ćemo zapravo u njezinu domoljublju i ljubavi prema domaćoj kulturi. U *Autobiografiji* ona piše: „Bilo mi je nastojanje da u skroz slobodnu invenciju tih priča upletem nazive, likove i duh drevne hrvatske i opće slavenske mitologije, i to one koja je manje poznata.“⁵ Uvrštavanjem motiva iz slavenske mitologije IBM je htjela pojačati svijest o drevnoj narodnoj baštini, a i vratiti je u suvremeni diskurs.

Smještajući svoje *Priče* u prostor kojemu je jedina prepoznatljiva odrednica njegovo slavenstvo, ona ih (na razini Slavena) univerzalizira. Pojam slavenstva za nju je (u trenutku pisanja *Priča iz davnina* – kasnije će se tom idejom razočarati) bio usko vezan za pojam hrvatstva, tj. za slavenstvo piše da je to širi pojam „kojemu je ljubav [za hrvatsku domovinu] jezgrom.“⁶

Da joj je domoljublje motivacija pri korištenju mitologije, svjedoči i činjenica da drugi dio motiva koje koristi preuzima iz hrvatske narodne predaje. Takav je na primjer i gore spomenuti lik Relje za kojeg IBM u Tumaču imena u *Pričama iz davnine* piše: „hrvatska narodna pjesma slavi gdjekad nekoga Hrelju kao boljeg i jačeg junaka od samoga Kraljevića Marka“⁷ Šicel navodi da iz hrvatske narodne poezije i proze preuzima i likove morskih djevoja, vila zatočnica i Regoča, ali da također iz istog izvora preuzima i stilizaciju rečenica, ali i brojke tri, sedam, devet „na koje ćemo najčešće naići u narodnim umotvorinama.“⁸

Želimo li, dakle, vjerovati Ivani Brlić-Mažuranić na riječ, sav obujam značaja koji je slavenska mitologija imala na *Priče iz davnina* iscrpljuje se u nazivima i likovima sadržanima u djelu. Iako mitologiji u obradi sadržaja često pristupa na način sličan Danteovu, kristijanizirajući preuzete motive, njezina stvarna motivacija u odabiru navedenih motiva leži

⁴ Ivana Brlić-Mažuranić, *Članci* (Slavonski Brod: Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod, 2013.), 165-166.

⁵ Brlić-Mažuranić, 2013., 142.

⁶ Brlić-Mažuranić, 2013., 130.

⁷ Brlić-Mažuranić, 2019., 41.

⁸ Miroslav Šicel, „Književno djelo Ivane Brlić-Mažuranić,“ U: *Zbornik radova o Ivani Brlić-Mažuranić*, ur. Dubravko Jelčić, Joža Skok, Petar Šegedin, Miroslav Šicel i Miroslav Vaupotić (Zagreb: Mladost, 1970.), 16.

u njezinu domoljublju i dužnosti koju si pripisuje, a koja joj nalaže da zaboravljenoj staroj slavenskoj baštini podari novi život i novi značaj.

Popis izvora i literature:

Alighieri, Dante. *Božanstvena komedija*. Zagreb: Globus media, 2004.

Brlić-Mažuranić, Ivana. *Članci*. Slavonski Brod: Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod, 2013.

Brlić-Mažuranić, Ivana. *Priče iz davnina*. Zagreb: Školska knjiga, 2019.

Kos-Lajtman, Andrijana i Jasna Horvat. „Ivana Brlić-Mažuranić, "Priče iz davnine": nova konstrukcija izvora i metodologije.“, *Fluminensia : časopis za filološka istraživanja* 23, br.1 (kolovoz 2011): 87-99.

Šicel, Miroslav. „Književno djelo Ivane Brlić-Mažuranić,“ U: *Zbornik radova o Ivani Brlić-Mažuranić*, uredili Dubravko Jelčić, Joža Skok, Petar Šegedin, Miroslav Šicel i Miroslav Vaupotić, 5-18. Zagreb: Mladost, 1970.

